

ભાટીઆ મિત્ર મંડલમાં

અપાયલા વ્યાખ્યાન.

૬૬૧૪

“લગ્ન.”

વ્યાખ્યાન ૬ કું.

ભાષણકાર—પુરુષોત્તમ જીવજીદાસ અંભરિયા.

ભાટીઆ ભાઈએને ભેટ આપવા માટે.

જાપાનનાર

મુંદરદાસ ધરમસી.

મુંબઈ:

સંવત ૧૯૫૩.

સન ૧૯૬૭.

“આવું મુદ્રાલય” માં મુદ્રાંકિત થયું.

પ્રસ્તાવના.

“ભાટીઆ મિત્રમંડલ” ભાટીઆઓની ઉન્નતિનું મુળ છે, તે સ્વજાતીની આબાદી વધારવાને પ્રયત્ન કરે છે, કેલવણીનો પ્રસાર કરવા ઉત્સુક છે, એકઠા કરવો એતો એનો સિદ્ધાંતજ છે, ત્યારે જે મંડળ જ્ઞાતિ સેવા માટે આટલો પ્રયત્ન કરે છે તે તેના આદરેલા કામમાં શું કામ યશસ્વી નહીં નિવડે ?

આ મંડલ તરફથી હમેશ સારાં વ્યાખ્યાનો અપાય છે, અને તે વ્યાખ્યાનો જાહેરમાં મેલાયતો તેથી જ્ઞાતિને વિશેષ લાભ થાય એમ છે. તેજ ધારણાથી આ “લઘુ” સંબંધી વ્યાખ્યાન પાઠ્યું છે.

મંડળ તરફથી આજ દીન સુધી અપાયેલ વ્યાખ્યાનો નીચે પ્રમાણે છે અને તે સર્વ છપાઈ ગયા છે.

(૧ જી) ભાઈ દામોદર રવજી તરફથી. } સંવત ૧૯૫૩ના ભાટી-
આમકાશ. અંક ૧ તથા
‘ મંડલનો હેતુ અને ફરજો ’ } ૪-૫-૬-૭. માં છપાઈ
ગયું છે.

- (૨ જી) બાઇ રણછોડદાસ વસનજી તરફથી.
- “આપણી જ્ઞાતિની અતિ ખરચાણુ સસાર વ્યવહારીક રીતો અને નેથી ગરીબ તેમજ મધ્યમ આ બાપણો જીવન રથીતિના બાઇઓને થતા જેર ફાયદા.”
- (૩ જી) બાઇ હીરજી ટોપણુ તરફથી.
- “ભાટીઆઓની હાલની રિયતી ઊપર અવ-પાં છે. લોકન”
- (૪ જી) બાઇ પુરષોત્તમ જીવણદાસ અંગરીઆ તરફથી.
- “શ્રી કેળવણી.”

(૫ જી) બાઇ દમોદર રવજી તરફથી. } ૧૯૫૩ ના ભાટીઆ પ્રકાશના અંક ૮-૯-૧૦ માં છપાઇ ગયું છે.

“આપણી જરૂરીઆતો”

હવે જે બાઇઓને એ વ્યાખ્યાનો સંગ્રહ કરવાની ઈચ્છા હોય તેમને ઉપર લખ્યા પુસ્તક તથા ભાટીઆ પ્રકાશ ચોપાળ્યા માંથી મલી શકશે.

આ પુસ્તક ભાટીઆ બાઇઓને લેટ આપવા માટે છપાવવામાં આવ્યું છે તે “ભાટીઆ મિત્રમંડળ”ના મકાન માંથી તથા “દી, લખમીદાસની કુ” માંથી મંગાવેથી મલી શકશે.

વ્યાખ્યાન ૬ હું.

વ્યાખ્યાનકાર—ભાષ્ય પુરષોત્તમ જીવજીવિત અંજનરિઆ.

વિષય—“લગ્ન.”

પ્રમુખ અને પ્રિય સદ્વ્યંજીઓ.

તમારી આગળ આવવાની દ્વં બીજીવાર તક હાથ ધરું છું. અને આ પ્રસંગે લગ્ન આ વિષય ઉપર મારા વિચાર દર્શાવીશ એતન સૃષ્ટિમાં મનુષ્ય-પ્રાણી સહી ઉંચી પદવી ધરાવે છે. આપણાં ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે જે ચાર આશ્રમ કહેલ છે તેમાંપણ બીજા આશ્રમ જે ગૃહસ્થાશ્રમ તે ધણો મહત્વનો છે, આ આશ્રમ મનુષ્યને સુખકારક થવો અથવા ન થવો એનો મુખ્ય આધાર લગ્ન ઉપર છે. શું આ વિષય ગહન અને વિચાર કરવા જોગ નથી? શું આ વિષયની સારી પેઠે મિમાંસા ઉપરજ સમાજની ઉન્નતિ સંપૂર્ણ રીતે આધાર રાખતી નથી? જે મળીને એકત્ર થવું એ શું મોટી મુશ્કેલીની વાત નથી? આપણા સમાજની હિનાવસ્થા તથા અરિત્રહીનતાનું મોટું કારણ આ સાધનમાં અસિ-હીન છે. આ વાત કોઈપણ સમ્પ્રદાય અસ્વીકાર કરશે નહીં. આટલું છતાં આપણો સમાજ આ વિષયમાં ધણો બેદરકાર

જોવામાં આવે છે. “ ક્યાં ઉપાય યોજવાથી પત્નિ અને સ્વામિનું ઝેડીકરણ થઈ શકે ” ? આ મુશ્કેલ પ્રશ્નની જિમાંસા ઉપર આપણે ઉદય તથા કલ્યાણનો આધાર રહે છે. આવા મહત્વના વિષય ઉપર વિવેચન કરવું ઉચિત હોવાથી તે ઉપર કુ ચયાશક્તિ વિવેચન કરું.

લગ્ન આ શબ્દ સંસ્કૃત લગ્ન એટલે જોડાવવું એ ધાતુ ઉપરથી થયો છે. આપણામાં લગ્ન કહે છે તે આ લગ્ન શબ્દનો અપભ્રંશ છે. તેમજ લગ્નને વિવાહ પણ કહે છે. વી એટલે પર-સ્પર ને વહ એટલે લેવું એ ઉપરથી વિવાહ શબ્દ થયો તેમજ “પરી” એટલે એક પછી એક અથવા એકેક જણે ને “ણી” એટલે લેવું એ ઉપરથી પરિણય એટલે પરણવું આ લગ્નનો પર્યાય શબ્દ થયો. પાણીચહણ એટલે હાથ લેવો. કન્યા ને માળ્યાપની હતી તેનો હાથ પકડી પોતાની કરવી. હસ્તમેલાપક એટલે વર કન્યાએ એકમેકના હાથ મેળવવા-એક છઠ્ઠાએ એમ નકી કરવું. લગ્ન કરવું, વીવાહ કરવો, પરણવું, પાણી મહણ કરવું, હસ્ત-મેલાપક કરવો એ સઘળા શબ્દ એનાં એક થઈ અને બંને સાથે રહી સંસાર માંડવા માટે છે.

શરીર સંપત્તિનું રક્ષણ કરવું એ સર્વ સુખનું સાધન છે. અને એ વિષય ઉપર સુધરેલા દેશના માણસો ધ્યાન આપતા થાય છે એ એક સતોષકારક વાત છે. શરીરનો વ્યાપાર સારી રીતે ચલાવવો, શરીર નિરોગી થાય અથવા રોગીષ્ટ થાય, અને શરીર તથા મનની સ્થિતિ ને સાધનોથી પ્રસન્ન રહે છે તે સાધનો ઇલાદી વીધયોમાં વિવાહ અતી નિકટ સંબંધ ધરાવે છે

હી પુરૂષે હમેશા પરસ્પર પ્રિતીયી વર્તવું-સંતતી ઊભન થાય તેનું સંગોપન સારી રીતે કરવું-તેઓને વીવાદાન આપવું તેઓમાં સદ્ગુણોની પ્રવૃત્તી કરવી-આખી ઉમર સુધી આ સંસાર રૂપી ગાડું સુરક્ષીત ચલાવવા એક ખીજાને મદદ કરવી આ સર્વ આચરણે સિદ્ધ કરવાનાં જે સોગન લેવા તેનું નામ વિવાહ છે. યોગ્ય કાલે વિવાહનું બંધન અત્યંત શુભજનક તથા સુખદાયક છે તે બુદ્ધિવૃત્તી તથા ધર્મપ્રવૃત્તીયી સ્થાપીત થાય છે. જ્યારે પરમેશ્વરે માણસને આ શુભદાયક વૃત્તીઓ આપી છે ત્યારે મનુષ્યે વિવાહ સંબંધથી સંયુક્ત થઇને સંસારાશ્રમ ચલાવવો તથા તેના નિયમો પાળવા એ ઉચીત છે. વિવાહ બંધન એટલે આખી ઉમર સુધી હી પુરૂષે એકત્ર રહેવું. કહેવું છે કે:—

। अन्योन्यस्या व्यभीचारो भवेदामरणान्तिकः ।

। एष धर्मः समासेनज्ञेयः स्त्रीपुंसयोः परः ॥ ૧ ॥

મરતાં સુધી હી પુરૂષે એક ખીજાથી જુદું ન રહેવું એ હી પુરૂષનો ટુંકામાં પરસ્પર ધર્મ જાણવો, વિવાહની રીતી પ્રાચીન તથા અર્વાચીન સર્વ જ્ઞાતીઓમાં પ્રચલીત છે મનુષ્ય જન્મથી મરણ સુધી જે જે સંબંધ લગાડે છે, તેમાં વિવાહ સંબંધ ધણોજ મહત્વનો છે. તે ઉપર પોતાનાજ સુખનો આધાર રહેલો છે એમ નથી, પણ તે ઉપર ખીજાઓનાં સુખનોખી આધાર રહે છે યોગ્ય કાલે ને યોગ્ય અવસ્થામાં વિવાહની આવશ્યકતા સુધરેલા સર્વ દેશના માણસો જાણ કરશે.

અડચણ પ્રસંગે વિવાહીત સ્ત્રી પુરૂષ એકમેકને પ્રાણ પ્રમાણે ઉપયોગી પડે છે. તેથી તેઓનાં દુઃખની અસર ઓછી થઈ, તેઓની આયુષ્યવૃદ્ધિ થાય છે. નિતીમાર્ગથી વર્તવું અને એકત્ર રહેવું એનું આદી કારણ વિવાહ છે. તે સદગુણ અને સ્વદેશભિ- માનનું જીવન છે. કુટુંબો એ વિવાહનું ફલ છે. વિવાહ, વિધી યોગ્ય રિતીથી પાળવાથીજ પ્રજાની આરોગ્યતા-ખજા—અને ભુદ્ધિ વિકાસ પામે છે. અને એજ પ્રજાને મહોટપણ્યમાં—સુકીર્તિમાં અને ઉન્નતીમાં લાવવાનું મુખ્ય કારણ છે. સ્ત્રી વિના પુરૂષ અડધો છે અને પુરૂષ વિના સ્ત્રી અડધી છે. તેઓનું સંમિલન થયાથીજ તેઓનાં સઘલા ભાવ એકત્ર થાય છે. તેઓ એકબીજા ને સહાય કરનાર અને સુખ વધારનાર છે. સ્ત્રીનો સંપૂર્ણરીતે ત્યાગ કરી વનવાસી થવાનો જેઓ ઉપદેશ આપે છે તેઓ ઇશ્વર નિર્મીત સ્વાભાવીક નિયમોનાં વિરોધી છે. આવા ઉપદેશથી જન મંડળની હાની થાય છે. કેવળ સંતાનોત્પત્તીજ વિવાહનો ઉદ્દેશ નથી. મનુષ્ય વિવાહ સંબંધથી આજન્મ જુધીનો મિત્ર મેળવે છે, અને તેની સાથે આખી ઉમર સુધી સ્વાભાવીક રીતે જીવે થઈ રહે છે. એ સ્વાભાવીક નિયમનો જે અતિક્રમ કરે તે દુઃખી અને સ્ત્રી પ્રત્યે અન્યાયી થાય છે. કોઈ એમ સંદેહ લેશે કે સ્ત્રીની સાથે ચિરજીવન રહેવું જે સ્વાભાવિક અને ઇશ્વરાભિપ્રેત છે. તો ધણા માણસો સ્ત્રીથી વિરોધ કેમ ઇચ્છે છે. અને વિરોધ કે થયાથી પોતાને સુખી કેમ મળે છે ? આનું નિવારણ એજ છે કે જે માણસો આવી ઇચ્છા ધારણ કરે છે તેઓનો ખરો વિવાહ થયો નથી—અને લગ્ન એટલે શું તે તેઓ બિલકુલ સમજતા નથી.

આપણા ધર્મશાસ્ત્રકારોએ માણસનું જીવન ચાર ભાગોમાં વહેંચેલું છે. અઠ્ઠમ્યર્થ, ગૃહસ્થાશ્રમ, વાનપ્રસ્થ, અને સંન્યાસ આ ચાર આશ્રમમાં ગૃહસ્થાશ્રમને શ્રેષ્ઠત્વ આપ્યું છે. મનુસ્મૃતિમાં કહેલું છે કે જેમ વાયુના આધારે સર્વ પ્રાણી જીવતાં રહે છે તેમ ગૃહસ્થાશ્રમને આશ્રયે બીજા સંધના આશ્રમ છે. કારણકે બીજા ત્રણ આશ્રમ હમેશાં ગૃહસ્થાશ્રમને આધારે છે. ગૃહસ્થાશ્રમનો મુળ ભાગો ઇન્દ્રિયસંયમન છે આ આશ્રમ પોતાનાં સુખને માટે નથી! લોગવિદ્યાસને માટે નથી! પોતાના ગૌરવને માટે નથી! પણ પરોપકારને માટે ને પોતાના જ્ઞાતી તથા સ્વદેશબાંધવોનાં સુખાર્થે છે. આ આશ્રમમાં પ્રવેશ કરવાનું દ્વાર આપણા ધર્મ શાસ્ત્ર પ્રમાણે લગ્ન છે. હિંદુ લગ્નનો ઉદ્દેશ ધર્મચર્યા અને પરોપકાર છે. લગ્નનો ગૌણ ભાવ એ છે કે ઇન્દ્રિય નિર્મીત પ્રવાહની રક્ષા થાય, મધ્યમભાવ એ છે કે બંને અંતઃકરણોનું પ્રીતી તથા સદ્ભાવથી એકીકરણ કરે, અને ઉચ્ચ ભાવ એ છે કે બંનેનું એકીકરણ થઈ એક બીજાનાં સુખને અર્થે પોતાનો સ્વાર્થ તજવાનું શિક્ષણ આપે અને એથી પોતાના લાભેનું લોગ આપી સ્વજ્ઞાતિબાંધવ તથા દેશબાંધવનાં સુખ અને ભલાને માટે પ્રયત્ન કરવાને મનને ઉત્તેજન આપે.

“આવા જેના ઉદ્દેશ છે તે સુખદાઇ લગ્ન કરવું નહીં એમ કોણ કહેશે” ? એમ કહી દરેક જણે લગ્ન કરવું ઉચીત નથી. કારણ કે દરેક જણે લગ્ન કરવા અગાઉ તે કરવાને પોતે લાયક છે કે નહીં તે જોવું જોઈએ પણ હાલ તે ઉપર કોઈપણ બ્યાન

આપતો જણાતો નથી. આપણે જોશું તો કંગાળ સ્થિતીનાં માણસો પણ લગ્ન કરવામાં પછાત પડતા નથી. રસ્તામાં રખડતા બિંદુક જેઓને પોતાના ગુજરાન સાર સવારથી સાંજ સુધી દરવાજે દરવાજે બટકવું પડે છે, જેઓને શરીર લાંબા સાર પુરતું વાળ હોવું નથી, જેઓને સુવા સાર રાત્રીના સમયે વૃક્ષાદીની છાયા તળે આસરો લેવો પડે છે. એવી કંગાળ સ્થિતીનાં માણસો પણ લગ્ન કરવામાં જરાએ અચકાતા નથી હમેશા આપણની નજરે પડે છે કે પોતાનાં ગુજરાન સાર રસ્તામાં બટકતી કંગાળ સ્થિતીની સ્ત્રીઓ પાંચ સાત નાના મોટાં છોકરાઓ સાથે લઈ બીજા ભાગતી ફરે છે. એક બાળક ખેળામાં હોય છે તો બીજા પીઠ ઉપર બાંધેલ હોય છે, ત્રીજા કડમાં તો એકાએક બાંધ ઉપર બેઠેલો હોય છે. ને પાંચમો પોતાની માનો હાથ પકડી ચાલે છે. અરેરે ! ! શું આ દુર્દશા ! ! ! જેને પોતાનું પેટ ભરવું મુશ્કેલ પડે છે, જેને પોતાના જીવિતની નીચપતા નથી. તે કીઆ ઉદેશથી ? કીઆ સાહસથી ? ને કીઆ ભોંભથી વિવાહ કરે છે ? તે કંઈ જણાવું નથી.

આવા મૂર્ખ મનુષ્યો લગ્ન કરી પોતાની, પોતાના બાળકોની તથા દેશની હાની કરે છે. કારણ કે અર્થશાસ્ત્રનાં નીચમનુસાર માણસ જેટલા સુધી પોતાનું-પોતાની સ્ત્રીનું-તથા પોતાની ભત્રીંજામાં થનાર મળવું પોષણ કરી શકે નહીં તેટલા સુધી પરણ્યાને લાયક નથી. અને જે કદાચ પરણે તો પોતાને તથા કુટુંબને દરિદ્રી અવસ્થામાં મુકે છે અને તેથી કરી દેશની દરીદ્રી અવસ્થામાં

વધારે કરવા સાધનભૂત થઇ પડે છે. સુધરેલા દેશની રિથતીનુ અવલોકન કરીશું તો કેટલાએક વિદ્વાન તથા ધનવાન તરણુ પુરષો અવિવાહીત મળી આવે છે. એનું કારણ એટલુંજ છે કે લગ્નરૂપી શૃંખલાથી બંધાયેલી પુષ્કળ અડચણો સહન કરવી પડે છે, તો જ્યાં સુધી તે અડચણોમાંથી પસાર થવાની શક્તી તથી, ત્યાં સુધી લગ્ન કરવું તેઓ કર્તવ્ય સમજતા નથી માટે વિદ્યા સંપાદન કરો સંપત્તી સંગ્રહ કરો, પોતાનું નિર્ગ્રહ ચલાવવાનાં સાધનો મેળવો, એટલુંજ નહીં પણ પોતાને તથા પોતાના ભાવી કુટુંબને સુખી હાલતમાં રાખી શકો, તથા તેઓને સુશિક્ષણ આપી શકો એટલી તમારામાં જ્યારે શક્તિ આવે ત્યારેજ વિવાહ કરો, નહીં તો લોક રિવાજ સાર વિવાહ કરી અખળાઓને ચીરકાળને માટે દુઃખસાગરમાં ડુબાવી તમારા પોતીકા અન્યાયના બદલામાં ગરીબ બિચારી સ્ત્રીઓને શિક્ષા ના કરો !!

શું તમે આ અપરાધ નાનો સમજો છો? નહીંજ !! ખરેખર નહીં !! આ જગતમાં જેટલા મોટામાં મોટા અન્યાય છે તેમાં આ સુખ્ય છે. એ અનેક પ્રકારનાં બીજા અન્યાયોનું મૂળ બને છે. એક અખલા ચિરકાલ અનકષ્ટથી આપત્તી ભોગવે પુત્ર, કન્યા અજનાં અભાવથી રસ્તામાં રખડે. સ્વજીવરક્ષા તથા કુટુંબ પોષણ કરવા સાર નાના પ્રકારનાં લોભ પાશમાં સપડાઇ જઇ દુસ્કર્મો કરવાને પ્રવૃત થવું એનાં કરતાં બીજો કિઓ મહાંપરાધ છે? એથી કેવળ વિવાહીતનેજ નુકસાન પોહયે છે એમ નથી પરંતુ જનમંડળનું બી અનિષ્ઠ થાય છે. તેઓના છોકરાંબી કંગાલ સ્થિતિમાંજ રહે છે. કારણ તેઓ શિક્ષણનાં અભાવને લીધે

ભીખ માંગવા શિવાય ખીન્ને કોઇ પણ ઉદ્યોગ પકડી શકતા નથી અને તેથીકરી દરિદ્રીઓની સંખ્યામાં વધારો થતો જાય છે. અને એટલામાટેજ આવા લગ્ન અનિષ્કારક હોવાથી અયોગ્ય છે.

આપણાં ધર્મશાસ્ત્રકારોએ આ બાબતો ધ્યાનમાં લઈનેજ ઠરાવેલું જણાય છે કે પ્રથમ અમ્હાર્યવન પાળી માણસે વિદ્યા તથા જ્ઞાન સંપાદન કરવું અને પુદ્ગીમાન થઈનેજ સંસારનાં સઘળા વિષય જાણી પછી લગ્ન કરી ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવો. અમ્હાર્ય અવસ્થા પુર્ણ રીતે અનુભવ્યા વગર લગ્ન કરવું એ યુક્ત નથી પોતાની અવસ્થા ઉપર વિચાર કરી ને લગ્ન કરવાનું કોઇ નિષેધ કરતો નથી. જેઓની અવસ્થા અનુકુળ નથી તેઓએ આકસ્મિક જન સંપ્રદાયનાં પ્રવાહમાં તણાઈ જવું ન જોઈએ આપણાં કેટલાએક માતી બંધુ લગ્ન થયા પછી મરકત જમબ્બાર વિગેરે દુરદેશોમાં વર્ષેના વર્ષો સુધી ગુજરે છે અને તેઓની તરફ યુવતીઓ પતીવ્રિયોગમાં દલાડા ઢાઢી ખરાબ સંગતને લીધે ખરાબ રસ્તા ઉપર ઉતરી પડે છે. શું આવા પુરૂષોએ વિવાહ કરવો યોગ્ય છે ? યાતો તેઓએ પરણવુંજ નહીં અથવા પોતાની વધુને પોતા સાથે લઈ જવો પણ જાણવા પ્રમાણે હમણાં હમણાં કેટલાક બાહ્યો પોતાની વધુઓને ત્યાં લઈ જાય છે. એ એક સંતોષકારક વાત છે. તેઓનાં બાલકોને છેટે હોવાથી જે શિક્ષણ મળવું જોઈએ તે મળતું નથી અને તેથી કરી તેઓ રખડતા થાય છે, અને નિરંધાગી તથા આળસુ થઈ તેઓ પોતાનાં તથા દેશનાં શત્રૂ બને છે.

સ્ત્રી પુરુષને યોગ્ય સ્થિતિએ લગ્ન કરવું ઉચિત છે. પણ અવિવાહીત રહ્યાથી પોતાનાં માતીનું તથા દેશનું બહુ થાય એવા કોઇ કામ કરી શકે એવી જો તેની સમજ હોય તો તેણે અવિવાહીત રહેવું યોગ્ય છે. એવી રીતે અવિવાહીત રહી બહુાંક સ્ત્રી પુરુષોએ જગતનું કલ્યાણ કર્યું છે.

અસાધ્ય રોગ ગ્રસ્ત સ્ત્રી પુરુષોએ લગ્ન કરવું ઉચિત નથી. કારણ કે તેઓનાં વિવાહથી ઉત્પન્ન થતી પ્રજા નિર્મળ અને રોગી થાય છે. સર્વે બાહ્યો જાણતા હશેજ કે ક્ષય, કોડ, હિસ્ટી-રીઆ, વિગેરે રોગો કોઇ વંશમાં એકવાર પ્રવિષ્ટ થવાથી તેઓ પીઠી જાદ થઈ અને છે. બહુાંક માણસોની હાથ પગની આંગળીઓ વધારે અથવા ઓછી જોવામાં આવે છે. તેઓનાં છોકરાંપણી એવીજ અંગ વિચિત્રતા ધરાવતા થાય છે. માબાપનાં વિષય પ્રમાણે તેઓનાં શારીરીક તથા માનસીક દોષોનાં અને રોગોનાં છોકરાં બહુ કરી અવીકારી થાય છે.

વૈદક શાસ્ત્રે ઉપર નજર દેશું તો જણાઇ આવશે કે પોતાનાં કુળની પાસેના કેઇ વંશમાં લગ્ન કરવું ઉચિત નથી. બાહ્યો, તમોને યાદ હશેજ કે થોડા મહીના અગાઉ જામે જમ-શેદ વીગેરે વર્તમાનપત્રોમાં આ બાબત વિશે ચર્ચા ચાલી હતી. અને એક લેખકે એવી સુચના કરી હતી કે જેમ દક્ષણી ભોકામાં મામાની છોકરી પંચુવાનો રીવાજ છે તેમ આપણામાં ચાલુ કચંધી જેટલા હાલ આપણામાં અવિવાહીત રહે છે તેટલા નહી-રહે પણ એ રીવાજ વૈદક શાસ્ત્રાધારે અમાલ છે. પરસ્પર નજ-દીકનો સંબંધ ધરાવનાર વધુ વરે વિવાહ કરવાથી હિતમ રીતે

વંશાન્નતી થવાનો અસંભવ રહે છે. કારણ કે તેઓ એકજ કુળનાં હોવાથી તેઓનાં સઘળા મુળથી જે પ્રકૃતી દોષ હોય છે તે તેઓનાં છોકરાઓમાં વંશ પરંપરા ઉતરે છે. અને તેઓના દોષ કદી પણ દૂર થાય નહીં. માટે જેટલા સુધી બને તેટલા સુધી વધુ વરોનાં કુલોનો આગળનો પરસ્પર સંબંધ ઓછો જોઈએ.

શારીર શાસ્ત્રાનુધારે વૈજન્ય વિવાહની રીતી પસંદ કરવા જોગ છે પણ હાલ એ આપણામાં ચાલુ થાય એ અસંભવીત છે. તથાપી આપણાંથી હાલ બનવા જોમ એક વાત છે. યોગ્ય વર્ષો અગાઉ આપણાથી જુદા પડેલ આપણાં જેસલમીરનાં બાટીઆ બાપુઓ સાથે જે આપણે શરીર સંબંધ ચાલુ કરીએ તો અસંભવત વૈજન્ય વિવાહથી થતા સઘળા તો નહીજ પણ યોગ્ય લાભો આપણે મેલવી શક્યું અને વળી આપણાંમાં જે હાલ કન્યાઓની અછત છે તે પણ કેટલેક અંશે દૂર થશે. આ ઉપ-યુક્ત અને ગંભીર બાબત જલદી ઉપાડી લેવીએ માતીનાં યુગ ચીતકોની દરજ છે.

જેવી રીતે એક જમીનમાં પુનઃ પુનઃ એકજ અનાજ વાંચાથી અનાજની ઉપજ સારી થતી નથી, તેમજ સમ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ માણસોનો વિવાહ કર્યાથી તે કુળમાં લક્ષ્યાંક દોષ સ્થાપિત થઈ રહે છે. તેઓની પ્રજા ફાહડે ફાહડે અશક્ત અને નિર્વાર્ય થઈ ધીરે ધીરે તેઓના વંશનો ભોગ થવા શરૂઆત થાય છે. આપણાં ધર્મશાસ્ત્રમાંથી સમ કુળમાં પરસ્પર વિવાહ નિષેધ કરેલ છે. કહેણું છે કે:—

॥ અસપિણ્ડાચ યા માતુ રસગોત્રાચ યા પિતુઃ ॥

સાપ્રશસ્તા દ્વિજાતીનાં દારકર્મણિ મૈથુને ॥ ૧ ॥

અર્થ—જે કન્યા વરના મોસાલની તરફથી સપીંડ ન હોય એટલે માતા કુલના સંબંધમાં પાંચ પેઢીની અંદર ન હોય અને માતાની તરફથી એક ગોત્રમાંની ન હોય તથા પિતાના ગોત્રમાં અને પિતાનાં સપિંડમાં ન હોય એટલે પિતૃકુળ સંબંધમાં સાત પુરૂષની અંદર ન હોય એવી કન્યા આમ્હણુ ક્ષત્રીય અને વૈશ્યને વિવાહ કર્મમાં પ્રશસ્ત છે.

બાઈઓ તમને યાદ હશે કે આગળ હું કહી ગયો છું કે યોગ્ય કાળે લગ્ન કરવાની આવશ્યકતા છે. હવે આ યોગ્ય કાળ કીયો તે ઉપર વિચાર કરીશું આજ દિવસ સુધી આ બાબત ઉપર આપણાં ભારત દેશમાં ઘણી ચર્ચા થતી આવે છે. પણ હજી સુધી કુમાર કુમારીઓનાં લગ્ન કાલ વિશે કોઈ પણ નિશ્ચીત વિચાર હિંમર આવ્યા નથી. તોપણ સંમતીવયનું બીજ પસાર થતી વખત આ વીષય ઉપર ઘણી ચર્ચા ચાલી શેવટે સરકારે સંમતી વયની થવા ૧૨ વરસની ઠરાવી છે.

જુદા જુદા દેશમાં વિવાહ યોગ્ય કાળ વિશે જુદી જુદી ધ્યતાઓ છે. પણ તે સહિમાં જર્મની દેશમાં આ બાબત એક હિતમ નીયમ ચાલે છે. ત્યાં પુરૂષની ૨૫ અને સ્ત્રીની ૧૮ વર્ષની ઉંમર ન થઈ હોય તો વિવાહ કરવાનો અધિકાર મળતો નથી. અને જેઓ લગ્ન કરવાની ઇચ્છા કરે છે તેઓને સ્ત્રી કુટુંબને પાળવાનું સામર્થ્ય અને સાધનો છે કે નહીં તે બીજા સરકાર તથા

ધર્માચાર્યને ખાતરી આપવી પડે છે. આ નિયમ પ્રચલીત હોવાથી એ એક તેઓની ઉન્નતી થવાનું મોટું કારણ થઈ પડ્યું છે. કેટલાએક સ્વાભાવીક કારણોને લીધે ઉપર જણાવેલ જર્મનીમાં ચાલતી લગ્ન યોગ્ય કાળની ઇચ્છા આપણને માફક આવશે કે નહીં? આ બાબત ઉપર જે અનેક વિદ્વાન શૃદ્ધસંધાનાં મત છે તે નિચે મુજબ:—

ડાક્ટર વાટ. એમ. ડી:—“મારો અભિપ્રાય એવો છે કે હીંદુ સ્ત્રીઓની ૧૬ વર્ષની વય પછી લગ્ન કરવું તે પેદાશકરું યોગ્ય નથી.”

ડાક્ટર રમીથ—“સોળ વર્ષની પેદાશ બાલીકાનો શારીરિક અને માનસીક વિકાસ થતો નથી. ગર્ભધારણ અને પ્રસવનાં અવયવ મજબુત તથા ઉત્તમ રીતે વિકસીત થતા નથી.”

ડાક્ટર આત્મહારામ પાંડુરંગ:—“સ્ત્રીમતી થયાથી એવું સમજવું યોગ્ય નથી કે તે મન્યાની વિવાહ યોગ્ય ઉમર થઈ કારણ કે એ વેળાએ ગર્ભધારણ અને પ્રસવનાં અવયવો સારી પેઠે ખીલતા નથી. અથવા સંતાન પ્રતી પાળનનાં ઉપયોગી માનસીક શક્તિનો વિકાસ થતો નથી. ત્યારે બાલીકાની લગ્ન કરવા લાયક ઉમર કઈ છે એ પ્રશ્નનાં ઉત્તરમાં નિઃસંશય કહી શકાય છે કે તે ૨૦ વર્ષની છે. આમ કેહવાનું શરીર તત્વ વિષયક મોટામાં મોટું કારણ છે. ૨૦ વર્ષની ઉમરે લગ્ન થવાથી પ્રસવ વેદનાં અને મૃત્યુની સંખ્યા ઓછી થઈ જશે.”

પંડીત અને ડાક્ટર નર્મીન કૃષ્ણવસ્તુ—“૧૮ વર્ષ થયા શીવાય આપણી છોકરીઓનો વિવાહ કરવો નહીં જોઈએ સંતાન

જન્મથી શરીરની જે નુકસાની થાય તે ૧૮ વર્ષની આગમજ સગ્ન કર્યાનું ફળ ભોગવવું પડે છે.”

ડાક્ટર ડન્કન:—“બાલ્ય વિવાદથી શારીરિક વિકાસનો નાશ થાય છે. તનદુરસ્તી નાશ પામે છે અને સાધારણતઃ પ્રસુતીનું શરીર દુર્બળ થઇ જાય છે. બાળ સગ્નથી ઊપયુક્ત કાલના પુરે પ્રસવ થયાથી પ્રસવ વેદનાં અને પ્રસવ કાર્યના દુઃખ વધે છે.”

ડાક્ટર મહેન્દ્રલાલ સરકાર એમ. ડી.—“સ્ત્રીઓ રુમતી થયાથીજ સમજાય છે કે તેમનાં યૌવનનો આરંભ થયો છે. પણ રુમતી થયાથી તનદુરસ્ત છોકરા જન્મે છે એવું સમજવું એ ધણું ભુલ ભરેલું છે. આપણને યાદ રાખવું જોઈએ કે નાની ઉમરમાં સંતાન પ્રસવ કર્યાથી કેવલ અલ્પ જીવી અને માંદા છોકરાં નિપજે છે એટલુંજ નહીં પણ માતાની તનદુરસ્તીનો નાશ થઇ જાય છે. હું પોતે મારા અનુભવથી કહી શકું છું કે બાળ સગ્નથી અને નાની ઉમરમાં ગર્ભ ધારણ કરવાથી આપણાં દેશની સ્ત્રીઓ નાના પ્રકારનાં રોગથી આખી ઉમર સુધી પીડાય છે.”

એજ ગૃહસ્થ ઈં સં ૧૮૭૧ નાં જુલાઇ મહીનાનાં જન્મેલ બાલ્ય મેડીસન નામનાં યોપાનિયામાં એક નિબંધમાં લખે છે કે:—“નાની ઉમરમાં સગ્ન કર્યાથી સ્ત્રીઓ નાની ઉમરમાં રુમતી થાય છે. જે નાની ઉમરમાં લગ્ન કરવાની રીત જતી રહે તો તેઓ નાની વયમાં રુમતી થઇ શકે નહીં. તેથી જોવામાં આવે છે કે નાની ઉમરમાં લગ્ન કરવાની રીતી નીકળી ગયાથી બાલક બાલકીઓમાં ચરીત્રદોષ નિપજશે એવી આ શંકા

કરતી એ વગર પાયાની છે. યૌવન કાળમાં શારીરીક ચીન્હ દેખાય તોપણ મનુષ્યના મનમાં યૌવન સુલભ પ્રવૃત્તિ પ્રબલ થાય છે એમ નથી. ઉપરની પ્રવૃત્તિનો વિકાસ નિતી શીક્ષણ ઉપર વધારે આધાર રાખે છે. અવસ્થાની ગતીને લીધે ધણીક વખતે સ્ત્રી રતુમતી થવાનાં ધણાં કાલ પછી અગ્નિવા આગમજ યૌવન સુલભ પ્રવૃત્તિ જીદીખીત થયેલી જોવામાં આવે છે. જે કુમારીઓ ખરાબ સાંખતમાં રહે છે તેઓની શારીરીક પ્રવૃત્તિ રતુમતી થવાની આગમજ વિકાસને પ્રાપ્ત થાય છે. અને જે છોકરીઓ ધાર્મિક માતૃ પીતૃનાં આધીનમાં ધર્મશિક્ષણ મેલવે છે તેઓમાં રતુમતી થવા પછી ધણે કાલે શારીરીક પ્રવૃત્તિ વિકાસ પામે છે.

ડાકટર બ્રહ્મદેવ. એમ. ડી. :—“ સ્ત્રીઓ નાની ઉમરમાં રતુમતી થયાથી તેમના યૌવન કાળનો આરંભ થયો છે એવું સમજવું પણ તેઓ વિવાહ યોગ્ય થઈ છે એવું સમજવું નહીં. પંદર કે સોળ વર્ષની પહેલાં દેશી બાળકીઓની લગ્ન કરવાની ઉમર થતી નથી. અઢાર વર્ષ સુધી અવિવાહીત રાખ્યાથી શરીરનો વધારે વિકાસ થાય છે પ્રસવ વખતનું દુઃખ ઓછું થાય છે અને વધારે તનદુસ્ત છોકરાં જન્મે છે.

ડાકટર તામીજખાન:—“ યૌવનનાં ચીન્હો દેખાયાથીજ બાળાકાઓનો વિવાહ કરવો ઉચિત છે એવું નથી. ૧૬ વર્ષ પુરાં થયા શીવાય કોઈ રીતે છોકરીઓનો વિવાહ કરવો નહીં જોઈએ. અને જો ૧૬ વર્ષ પછી બાળાકાઓ ગર્ભ ધારણ કરે તો નિશ્ચય પ્રત્યેક માથુસ અને વંશની ઉત્તતી થઈ શકે.”

ઉપર જણાવેલ વિદ્વાન વૈદક શાસ્ત્રીઓનાં અભિપ્રાયો ઉપરથી જણાઈ આવશે કે સ્ત્રીનીં વિવાહ યોગ્ય અવસ્થા ૧૬ વર્ષ પછી પ્રાપ્ત થાય છે. તેમજ પુરૂષોનીં વિવાહ યોગ્ય અવસ્થા ૨૦ થી ૨૨ પછી થાય છે. કારણ માણસની બ્રહ્મચર્ય અવસ્થા તેના આઠ વર્ષ પછી શરૂ થાય છે. અને તે અવસ્થામાં તેણે ઓછામાં ઓછા બાર વર્ષ કાઢવા જોઈએ એમ આપણાં ધર્મ શાસ્ત્ર ઉપરથી જણાઈ આવે છે અને વૈદક શાસ્ત્રથી તેને મળતું છે.

તેમજ લગ્ન સંબંધી જે વધુવરોની ફરજો છે તે બ્રહ્મ-વવાનું સામર્થ્ય તેઓ પુખ્ત ઉમરના હશે તોજ બની શકશે. પણ તે ઉપર તો કોઈ ધ્યાન આપતોજ નથી !! ઘણી દીલગીરીની વાત છે કે હજી સુધી આપણામાંથી આ-દુષ્ટ-નાશકારક-બાળ વિવાહની રીતી નષ્ટ થઈ નથી !! ભારીઆ મહાજનનાં સંવત ૧૯૪૭ નાં રીપોર્ટમાં જણાવ્યું છે કે “આપણી માતૃભાષા સંખ્યા મુખ્યત્વે કરી ધામણી (ક્ષય) રોગથી થતા મરણોની ઘણી મોટી છે અને એ રોગથી ઘણી જુવાન સ્ત્રીઓના અકાળ મૃત્યુ થાય છે એમ કહીએ તો ચાલે. માટે સરવે ભાઈઓની ફરજ છે કે તેમ થવાનું કારણ શોધી કહાડી તેનો ઉપાય તરત કરવો.” શું આ બાળ વિવાહનું પરિણામ નથી ? શું આ છોકરા છોકરીઓને કુમળી વયે લગ્નરૂપી શંખસાથી બાંધી મલકાતા મા બાપોની મુર્ખતાનું દ્રશ્ય નથી ? ખરેખર આવી રીતે માબાપો જ પોતાના કુમળા નિર્દોષ કુમાર કુમારીઓનું નુકસાન કરવામાં કંઈ પણ વિચાર કરતા નથી ! બાળલગ્નથી શું થોડું નુકસા-

ન છે ? બાળક બાળકીઓને અપકવ વયે પરણાવી તેઓનાં આખા ભવની માટી કરી નાખે છે ! તેઓ પોતાની એક બી જા તરફની ફરજ શું છે તે સમજવા અગાઉ અને તેઓ તે સમજવાનેબી અસમર્થ હોય તેવી સ્થિતિમાં તેઓને લગ્ન બંધનમાં નાખે છે ! એ પ્રમાણે કુમળી વયમાં બંદીખાનામાં પડ્યાથી તેઓ કેવી રીતે પોતાનું તેજ દેખાડી શકે ? આની રીતે બાળકોનાં વિવાહ કરી તેઓ પોતાનાં હાથેજ પોતાની પ્રજાને તેઓના જાતીનાં ઉત્તરાધિકારીનાં આશંકુર છે તેઓને વગર વિચારે પોતાની સુખ ઇચ્છાઓ તૃપ્ત કરવા સાર મરડી નાખે છે ! ! ! બિકાર છે એવાં માખાપોને - તેઓ પોતાનાં - છાંડરાઓનાં - જાતીના અને દેશનાં કદા શત્રુ છે.

શું તેઓ એમ સમજતા હશે કે નાનપણમાં પરણાવ્યાથી વધુવરો એક બીજાના સહવાસમાં આવી તેઓ વચેની પ્રતી દૃઢ થશે ? એમ જો સમજતા હશે તો તેઓ મોટી ભુલ કરે છે કારણ કે પ્રિતી રૂપ કળી પુખ્ત ઉમરમાંજ કુટી પ્રકૃતિ થાય છે. પ્રાચીન ઇતીહાસના અવલોકનથી જણાઇ આવશે કે તે વખતમાં આપણામાં સ્વયંવરોનીક લગ્નો થતા હતા. તે શું કાચી ઉમરે ? ને અપકવ અવસ્થામાં ? નહીંજ પત્નિ પાછળ ચલેતું આ દેશમાં રાજ્ય ચાલુ થયાથી તેઓની ધાસ્તી અને જુલમથી આપણી રીત ભાતોમાં ઘણેજ ફેરફાર થઇ ગયો. અને બાળ લગ્નની દૃષ્ટ રીત તે કાળથી આપણામાં પેડી તે આજ દિવસ સુધી આપણામાંથી નીકળી નથી ! બાકીઓ!! હમણાંનો વખત જુદો છે. આપણે હાલ રાજ્ય તરફથી નિર્ભય અવસ્થામાં છઇએ ! સ્વત

ત્રતાને આહવાર આંગલદેશીય આપણું રાજ્યકર્તા છે, તે તે સ્વ-
તંત્રાનો લાભ લઇ પોતાની સામાજિક સ્થિતી સુધારો !!! વ્યા
પારાદીકવ્યવહારોમાં જેવું તમારી જ્ઞાતીનું નામ યશમાળાઓ
ધારણ કરી અને આગેવાની ભોગવી સુંઘ કીરણવત્ ચળકાટ મા
રે છે તેમજ બીજી બાજુમાં પોતાની જ્ઞાતીનો પ્રકાશ કરો !!!
અને પોતાની જ્ઞાતીનું તથા દેશનું બહુ કરો !! દુઃખદાયક અને
નાશકારક રીવાજોની શૃંખલા તોડી નાખો !!! તમારી પ્રજા
તમારી આભારી થઇ જ્ઞાતીનાં ઇતીહાસોમાં તમારું નામ દીપી
નિકળે એવા સત્કૃત્યો કરો !!!

બાધઓ !!! વિચાર કરો કે બાળ લગ્નથી કેટલા તુકસાન
થાય છે? બાળકોનો વિવાહ્યાસ અટકી બંધ થાય છે. અને તે
ઓની માનસીક ઉન્નતિમાં હરકત ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ ખરાબ
સાબનમાં પડી નાના પ્રકારનાં દુર્ગુણોનાં પોષક બને છે. તેઓનો
અપકવ વયે સંયોગ થયાથી નિસ્તંજ અને દુર્બળ થાય છે, અને
તેઓની પ્રજા પણ તેવીજ નિરજીવ થાય છે, ને અકાળ મૃત્યુનાં
સપાટામાં આવી જાય છે. તેઓએ પુરતું જ્ઞાન ન મેળવેલું હો-
વાથી તેઓ પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકતા નથી જેથી કરી
તેઓ નિઃકૃષ્ટાવસ્થામાં સડયાજ કરે છે. આ રીતે બાળ લગ્ન
અનેક દુષ્ટ પરિણામોનું મુળ બને છે આ વિષય ઉપર ઘણું બો-
લાઇ ગયું છે, ને એ વિષયની ચર્ચા ઘણા દીનમયી આલે છે તે
પણ આ વિષય ઉપર જેટલું બોલશું તેટલું થોડુંજ છે. માટે
આ વિષય ઉપર જાણી વિવેચન કરી મોને કંટાલો આપવા હું
હૃદયથી નથી.

જે મનુષ્યો વૃદ્ધાવસ્થામાં પરણીને લહાવો લે છે તે ઉપર હવે આપણે વિચાર ચલાવીશું. વૃદ્ધ મનુષ્યો પોતાની અયોગ્ય ઊંમરે પરણ્યાથી ધણું દુઃખ પરિણામોનાં કારણ થાય છે. તેઓ નાની કુમળા કુમારીઓને પરણી તેઓનો આખો ભવ બગાડે છે. જ્યારે તે બિચારી બાલીકા પોતાની જવાનીમાં આવે છે ત્યારે તો બુદ્ધ કાકા જે તેનાં પિતામહ શોભે તે મહા નિદ્રાવશ થવાની તૈયારી કરે છે!! તે ગરીબ ગાય જેવી બાલીકા, પત્ની એ ટલે શું? સ્ત્રી એટલે શું? એટલું મુદ્દાં જાણવાને અશક્ત હોય તે તે વખતે વિધવારૂપ દુઃખી અવસ્થામાં આવી પડે છે!! શું આ નિર્દયતાનો નમુનો નથી? શું એ કૃત્યો માનવ જાતને શરમાવનારા નથી? અરેરે!! કંઈ પણ તે બાળકીઓ સાડ દયા લાવો! અને માત્ર તેઓની ખાતર વૃદ્ધ અવસ્થામાં પરણતા અટકા! વૃદ્ધ અવસ્થામાં લગ્ન કરી શા વાસ્તે વ્યભિચારને ઉતેજન આપે છે? વ્યભિચાર, ગર્ભપાત, કન્યાવિક્રય, બાળહત્યા, વગેરે દોષોનું આદી કારણ વૃદ્ધ ઉંમરે કરેલા લગ્ન છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં પરણી એક તો પેસાની ખરાબી કરે છે અને બીજા અનેક દુઃખ પરિણામોનાં કારણ બને છે. આવી રીતે લગ્નો કર્યાથી જે તરફ કુમારો લગ્ન કરવાને યોગ્ય છે તેઓને કન્યાઓ મળતી નથી અને દીવસે દીવસ આપણી જ્ઞાત ધસાતી જાય છે.

તેવીજ રીતે એકજ ધણી બે બે ત્રણ ત્રણ વાર પરણ્યાથી કન્યાઓની અછત થાય છે. આપણામાં કેટલાએક તો એક જીવતી છતાં બીજી પરણે છે. એ શું અન્યાયને ધીકાર પાત્ર નથી? આવા દાખલા શ્રીમંત વર્ગમાં ધણું બને છે. બાહ્યો! તમે સુદમ નજરથી વિચાર કરી જોશો તો આપણી જ્ઞાતીને ખરાબ રિયતીમાં

લાવી મુકનાર કઢંગી અને જુલમી રીતીઓ સુર કરનાર-અને ગરીબ વર્ગ તરફ બેદરકાર રેહનાર શ્રીમંત વર્ગ છે. તેઓને પોતાનાં પૈસાનાં મદમાં કંઈ દિસતુ નથી. તેઓથી કદી પણ આપણું ભલું થનાર નથી. તેઓપોતાની માન મેળવવાની ઇચ્છાઓ તૃપ્ત કરવા સાર પૈસા હાવશે અને નવીન રીતીઓ દાખલ કરશે, પણ તેઓનું જોઈ સાધારણ વર્ગે તેઓની પાછળ મુર્ખતાનાં પ્રવાહમાં તથાજ જઈ તેઓની રીતીઓ સ્વીકારવી ન જોઈએ. તેઓ તમારું કંઈ પણ ભલું કરી શકનાર નથી, પણ હલકું તેઓનાં લાભોમાં તમારું નુકશાન સમાયેલું છે. એ તમોએ નક્કી સમજવું જોઈએ. માટે સાધારણ વર્ગનાં માણસોએ હૃદ નિશ્ચય કરી આવા દુષ્ટ રીવાજો દાખલ ન થાય તેની સંભળ રાખવી જોઈએ.

કન્યા વિક્રયને ઉતેજનથી શ્રીમંત વર્ગ તરફથીજ મળે છે. કેટલાએક નીચ લોકો ધન સોભથી દાંત પડેલા અને સફેદ વાળવાલા વૃદ્ધ વરને પોતાની કોમલ કન્યાઓ વગર વિચારે અને અચકાયા વગર પરણાવી આપે છે તેઓ પોતાની કન્યાને અદ્ય કાળમાં પ્રાપ્ત થનાર વિધવાવસ્થા અને અનેક જાતનાં કષ્ટો વિશે કંઈ પણ વિચાર કરતા નથી. તેમજ તે વૃદ્ધ વરથી આલીઠા સાથે વિવાહ કરવામાં સંકોચાતો યા શરમાતો નથી. તેઓ બંને પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને માટે પરીણામનું વીચાર કરતા નથી. આવી રીતે કન્યા વિક્રય કરનાર પિતાઓ ધારે છે કે ચઘપી જમાઈ મોટો થયો છે, અને થોડા વખતમાં પોતાની કન્યા વિધવાવસ્થામાં આવી પડશે તોપણ તેની પાસે પૈસો હોવાથી ખાવા પીવાનું હોવાથી અને પેદરવા ઓઢવા હોવાથી કંઈ પણ દુઃખ પડશે નહીં.

તે દુટ પોતાની કન્યા જાણે પૈસાનેજ પરણાવે છે, નહીં કે તેનાં વરને! પણ એકનાં દોષની સજા બીજાને ભોગવવી પડે છે. તે ગરીબ બિચારી બાલકીઓને પોતાનાં દુટ પોતાની ધનની ઇચ્છાઓ તૃપ્ત કરવા સારૂં આખો ભવ દુઃખી વિધવવસ્થામાં ગાળવો પડે છે!! કન્યા વીક્રયનો નિશંક ધર્મ શાસ્ત્રમાંથી કીધો છે:—

॥ સ્ત્રી ધનાનિ તુયે મોહાદુષજીવન્તિ વાન્ધવાઃ ॥

॥ નારી યાનાનિ વસ્ત્રં વા તે પાપાયન્ત્યધોગતિમ્ ॥૧॥

અર્થ—“આપ બાપ આદી જે પુરુષો અજ્ઞાનથી પોતાની દીકરીનું સ્ત્રી ધન લે છે અથવા તેથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે તે પાપી પુરુષો નરકમાં જાય છે.” પણ કન્યા વિક્રય કરનારા દુટ માબાપો શાસ્ત્રનીથી પરવા કરતા નથી. તેમાં કેટલાએક તો આવા ઢાંગી અને કુતારા હોય છે કે પોતાનાં જામતૃનાં ઘેર જાય તો તેની ચટાઇ ઉપર બીભેશે નહીં, પણ અંદર ખાતેથી પોતાની કન્યાનું બધું ધરેણું ગાડું, લુગડાલતા કુદાં પથારી પાડવાને આગળ પાછળ જીવે નહીં. શું આ તેઓની ઠગાઇનો નમુનો? શું તેઓની દાંબીક વૃત્તિ? અફસોસ!! ઘણી દીલગીરીની વાત છે કે હજી આપણી જ્ઞાત આવા દુટ દોષોથી મુક્ત થઇ નથી!!!

આપણાં ધર્મ શાસ્ત્રમાં નીચે મુજબ આઠ પ્રકાર લગ્નનાં ગણ્યાં છે:—૧ બ્રાહ્મ ૨ દૈવ ૩ આર્ય ૪ પ્રાજ્ઞપત્ય ૫ આશુર ૬ ગાંધર્વ ૭ રાક્ષસ ૮ પેશાય.

૧. વિવા અને સદાયરણુવાલા, વગર માંગણી કરનાર એવા વરને સત્કાર પૂર્વક બોલાવી વરકન્યાને લુગડાં ધરેણું પેહરાવી વરનું સન્માન કરીને કન્યાદાન આપવું તેનું નામ બ્રાહ્મ વિવાહ છે.

૨. યજ્ઞ થતી વેળા યજ્ઞ કર્મ કરાવનાર આમહણુને અલંકાર સહીત કન્યા આપવી તેનું નામ દૈવ વિવાહ છે.

૩. ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે ઉપયોગ કરવા સાર વર પાસેથી એક અથવા બે ગાયો અને બળદ લઇને કન્યા આપવી તેનું નામ આર્ષ વિવાહ છે.

૪. કન્યાદાન દેતી વેળા “સહનો ચરતાં ધર્મમ્ ” એટલે બન્ને જણાં તમે તમારો ધર્મપાલો એવું વચન કહીને વર કન્યાનો આદર કરી કન્યા આપવી તેનું નામ પ્રાજપત્ય વિવાહ છે.

૫. કન્યાના બાપને અથવા કન્યાને પોતાને વર દ્રવ્ય આપી અને પછે પુશીથી તે કન્યાને પરણે તેનું નામ આસુર વિવાહ છે.

૬. વર કન્યાની પરસ્પર ઇચ્છાથી જે સંયોગ થાય છે તે ગાંધર્વ વિવાહ છે.

૭. કન્યાના સગાંવહાલાંને મારી કન્યા રોતી અથવા પોતી મારતી હોય તો પણ તેને ઘરમાંથી બહારકારે હરણુ કરી લાવવી અને તેની સાથે લગ્ન કરવું તેને રાક્ષસ વિવાહ કહે છે.

૮. સુતેલી, કેશી વસ્તુનાં ઘેનમાં પડેલી, તથા બેમાન થઇ ગયેલી એવી કન્યા સાથે એકાંતમાં ભોગ કરવો, એવા પાપ કર્મથી જે વિવાહ સંબંધ થાય છે તેને પૈશાચ વિવાહ કહે છે. સર્વ વિવાહમાં આ વિવાહ અધમ છે.

પ્રાચીન કાલે ભગ્નો સ્વયંવરથી થતા હતા કે જે ગાંધર્વ વિવાહમાં આવી શકે. તે ઘણાજ પસંદ કરવા લાયક હતા. હાલ આપણાંમાં વિવાહ કરતી વેળા વધુવરને ખોટું નામે પણ

તેઓનાં માબાપ તરફથી પુછવામાં આવતું નથી. ને પુછે તોય તેનો શું ઉપયોગ? હું ધરું છું કે તે જવાબ દેવાનેથી અસમર્થ હોય એવી સ્થિતિમાં તેઓનું લગ્ન ચાલુ છે. પણ જ્યાં સુધી નિષ્કલંક દાંપત્ય પ્રેમ ઉત્પન્ન નહીં થાય ત્યાં સુધી આ સર્વ વિવાહ ધિક્કાર પાત્ર છે.

સત્સ્વામી વગર સ્ત્રીનું લગ્ન અને સતી સ્ત્રી વગર સ્વામીનું લગ્ન એ બે અગ્રાણ્ય છે. પ્રેમની આંખે સુંદર અને કુરૂપ વચ્ચે જુદા પાણું હોતું નથી. અંગ્રેજીમાં કેહવત છે કે “Love is Blind” પ્રીતી આંધળી છે. પવિત્ર ડેસડીમેનાં બાથેલ્સો કે એક મુર હતો તોપણ તેનો ઉપર શું ઓછો પ્યાર ધરાવતી હતી? જ્યારે તેનાં બાપ તરફથી તેને પુછવામાં આવ્યું કે તે બાથેલ્સોને ચાહે છે ત્યારે ડયુકનાં દરબારમાં ઉતર આવ્યું કે “I do perceive here a divided duty; to you I am bound for life and education; my life and education both do learn me, How to respect you; you are the lord of duty; I am hithert your daughter; but here is my husband, and so much duty as my mother show'd to you, preferring you before her father, So much I challenge that I may profess Due to the moor my Lord” આનો ભાવાર્થ આ છે કે “મારા લાયક પીતા અત્રે મારી ફરજ વેહેંઆયલી જેહું છું. હું મારા જીવીત તથા શિક્ષણ સાડ તમારી આબારી છું કે જે જીવીત અને શિક્ષણ તમોને કેવી રીતે

માન આપવો તે શિખવે છે તમે મારા પીતા હોવાથી હું તમારી તાબેદાર છું. હજી સુધી હું તમારી પુત્રી છું, પણ આ મારો બરતાર છે, અને જેવી રીતે મારી માતાએ પોતાના પીતા આગળ તમોને પસંદ કર્યા તેવીજ રીતે હું તમારી આગળ આ મારા પ્રીયને પસંદ કરવાનું ધૈર્ય કરું છું.” શું આ પ્રેમની પરિસ્થિતિ ? દાખલ્ય પ્રેમ જેનાં હૃદયમાં પ્રકુદલીત થયું છે તે પર પુરુષ યા પર સ્ત્રી ઉપર કદી પણ કુદદૃષ્ટીથી નેત્રે નહીં તેઓની આખે પોતાની સ્ત્રી યા પુરુષજ સુંદર દેહશે પણ હાલ દાંપત્ય પ્રેમ ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે. તેથી કરી વ્યભીચારનો પ્રસાર થતો જાય છે. સ્વામીની અંદર જો સ્ત્રી સ્વામીને નહીં જીવે તો ખરી સ્વામી સેવા થવી અસંભવીત છે. અને સ્વામી પણ જો સ્ત્રીનાં હૃદયમાં શક્તિ રૂપીણીને નહીં જીવે તો સ્ત્રી સેવા કરવી વધારે અસંભવીત છે. એનાં મુક્તમાં જે અદ્વીતીય શક્તિ છે તે સર્વ કામ કરે છે. તેની વિશેષ ઉપલક્ષ્ય કરવી—જોષ્ઠએ; નહીં તો લગ્ન નિરર્થક છે. બન્નેનો પ્રેમ પ્રવાહ જે એકને ખીજ તરફ ખેંચે છે તે મળે છે તે જોણે નહીં જોયો હોય તેણે આ માર્ગે જવું વિડંબના જેવું છે. માટે જેટલા સુધી પ્રેમ લગ્ન શરૂ નહીં થાય તેટલા સુધી હાલ થતા લગ્નો નકામા છે. અને તેટલા સુધી પ્રેમ વિવાહનાં લોપથી થતા નુકસાનોમાંથી અને ખરાબ પરિણામોમાંથી છુટવું એવી આશા કરવી ફાકટ છે.

અસત્ત જ્યારે સ્વયંવર વિવાહ થતા હતા ત્યારે આપણે જેટલા સુખી હતા. હાલ લગ્ન વિધી વખતે વધુવરોને જે પરસ્પર વચનો આપવા પડે છે તેનાં અર્થ હજારમાંથી ભાગ્યેજ એકાદ

જાણુતો હશે! કારણ કે એ વચનોની વિધી સંસ્કૃત ભાષામાં થાય છે. અને તે વખતે બ્રાહ્મણો બોલતા જાય અને વધુરો નિદ્રાનાં ડોળા ખાતા ખાતા તેનો પ્રતીધ્વની કરતા જાય! તે વચનોનો અર્થ બ્રાહ્મણોની જવૈસેજ જાણુતા હશે? અરેરે!! શું આ વિપજા? શું લગ્ન આ હોકરાં હોકરીઓની રમત છે? ખરેખર હાલનાં થતાં લગ્નો ઉપર નજર કરશું તો તેવું જ દેખાઈ આવે છે! પરસ્પરને શું વચનો આપે છે એ જ્યારે વધુરો જાણુતા નથી ત્યારે તેની પૂર્ણતા તેઓ તરફથી થાય એ ધારવું અશક્યજ છે. કાંતો વિધી પ્રાકૃત ભાષામાં થવી જોઈએ નહી કાં તેનો અર્થ વધુરોને પ્રાકૃત ભાષામાં સમજાવવો જોઈએ.

અહાહા!!! શું આ વચનો! શું તેઓની અમુદ્યતા? તે વખતે અપાતા આ વચનો દરેક વધુરો પોતાનાં હૃદય પટ ઉપર કોતરી રાખવા લાયક છે! આ વખતે અપાતા વચનોનો અર્થ શું છે તે જુવો:-વર કન્યાને હોમ કર્યા પછી પ્રતીજ્ઞા કરવી પડે છે કે “અમે પરસ્પર પરસ્પરોત્તું રક્ષણ કરતાં થશું અને પરસ્ત્રી તથા પરપુરુષ સાથે કશું પણ મોહીત થશું નહીં જે પ્રગાણે સુર્યાદીકનો પ્રકાશ અને પૃથ્વીનો સદા સંયોગ રહે છે તેમ આપણે બે જાણુતો સંયોગ સદા રહે. બે મહીને ગૃહસ્થાશ્રમનાં સર્વે કૃત્યો પૂર્ણ કરીશું પરસ્પર પ્રીતી, ધર્મ, વિદ્યા, સન્તાન, પરમેશ્વર તરફ ભક્તી તથા સુવિચાર દત્યાદીકને સીદ્ધીને સાથે ગ્રહણ કરીશું ને પરસ્પરને સુખ આપશું.” બાળ હોમ કરતી વખત વર વધુ પ્રત્યે કહે છે કે “હે સ્ત્રી મારૂ વૃત, શીલ, સ્વભાવ, અને ગૃહસ્થાશ્રમ વચ્ચે તારા હૃદયને હું ધા-

રણ કહું છું મારા ચીતને તારું ચીત સદા અનુકુળ રહે. મારી આજ્ઞા એકાગ્ર ચીતથી સાંભળી તેનું અમલ કરવું.” તેમજ વધુ વર પ્રત્યે કહે છે કે “ મારા શીલ સ્વભાવાદીકમાં તમારા હૃદયને હું સ્થીર કહું છું મારા ચીતને તમારું ચીત સદા અનુકુળ રહે અને આપણે પરસ્પર યથા યોગ્ય વ્યવહાર સત્ય ધર્મથી નિત્ય કરીશું. વ્યભાચારને અપ્રીયા ચરણ કદી ન કરીશું.” આવી રીતે જ અનેક વચનો અપાય છે તે પ્રમાણે વર્તનારા આપણને થોડાજ મહી આવશે એનું કારણ ઉપર જણાવ્યું છે.

West minister review માં Is marriage a failure ? ના મથાળા હેઠળ આવતા પત્નામાંથી એક પત્રમાં લખેલું છે કે “ What a man requires in his wife, in addition to love and tenderness, is sympathy with his work and hobbies : and it is evident that if she does not take an intelligent interest in his pursuits she can not give him that sympathy for which he craves. A wife may perhaps Stimulate an interest she does not feel, but she is bound to be discovered sooner or later with the possible result that the husband goes elsewhere in search of a more congenial spirit.

“ The number of happy homes would be largely increased if wives would try to

understand and appreciate their husband's occupations and pet pursuits instead of turning away with indifference and making not the slightest effort to do so; apparently from a preconceived idea that it lies entirely outside their province, and therefore can have no possible interest for them." આનો બાવાર્થ આટલોજ છે કે “વધુમાં પ્રીતી અને કામલતા સાથે પોતાના ભર્તારના કામોમાં અને આવડતા વિષયોમાં દીલસોજી ધરાવવાનો ગુણુ-જોષ્ય અને જો તે પોતાનાં ભર્તારનાં આકાંક્ષા તરફ સુક્ષ્મ લાગણી ધરાવતી ન હોય, તો સાહજિકજ છે કે તે પોતાનો ભર્તાર જે દીલસોજી મેળવવા સાર પ્રયત્ન કરે છે તેને તે આપી શકે નહીં. કદાચ વધુ જે લાગણીઓ અંતઃકરણથી ધરાવતી નથી તે બહારથી દેખાડી શકે પણ મોટે ચા વેહલે તે સપડાયા વગર રહે નહીં અને તેનું શક્ય પરીણામ આ આવશે કે તેનો ભર્તાર પોતાને અધીક મળતાવડો સ્વભાવ મેલવવાની શોધમાં ખીજી તરફ જશે.

“જ્યારે વધુઓ પોતાનાં ભર્તારનાં ધંધા અને આવડતી આકાંક્ષાઓ શું છે? તે સમજવાનો અને તેનો તોલ કરવાને પ્રયત્ન કરશે ત્યારે સુખી કુટુંબોની સંખ્યા ઘણીજ વધશે. ફક્ત બહારની આગમનથીજ કરેલી કદપનાઓ કે તે વિષયો પોતાની હદ બાહર છે અને તેથી કરી તે વિષયો માટે કંઈ પણ દીલસોજી ન ધરાવતાં તે વિશે ખેદરહીત રહી તેઓની આવડતી આ

કાંક્ષાઓ તથા ધંધા સમગ્રવાનો પ્રયત્ન ન કરવાને બદલે તેઓએ તે આકાંક્ષાઓ સમજી તેઓની ખરી કીમત કરવી જોઈએ.” ઉપરનાં પત્રમાં વધુએ પોતાનાં ભર્તાર તરફ કેવી લાગણી ધરાવવી જોઈએ તે ટુંકામાં સારી રીતી કહ્યું છે.

હવે લગ્ન પ્રસંગે થતા લખણુટ ખચો વિશે વિવેચન કરીશું. સ્વાભાવીક રીતે જ્યારે આપણે ત્યાં કોઈ શુભ પ્રસંગ આવે છે ત્યારે આપણા જીવ આનંદી અને ઉદાર બને છે. અને એટલા વાસ્તેજ આપણામાં લગ્ન અથવા એવા કોઈ ખીજ શુભ પ્રસંગે આપણાં સગાં વહાલાં અને મિત્રોને આપણે ત્યાં આપણા ઉત્સાહમાં ભાગ લેવા ઓલાવવાનો રીવાજ છે. હાલ એવે પ્રસંગે આપણામાં ઘણાં ખરા નાચ પાર્ટીઓ આપવાનું પસંદ કરે છે. શ્રીમંત લોકો પોતાની મોટાઈ દેખાડવાસાર સેંકડો રૂપીઆ ખર્ચી સુંદર મનોવેષક મંડપો બાંધી નાયકણાનો નાચ કરી પોતાની ફરજ પુરી થયેલી સમજે છે. આ બુરો શોક હાલ આપણા ગરીબ વર્ગના ભાઈઓમાં પ્રવેશ કરે છે એ ઘણીજ ખેદકારક બીના છે. ખરા પરસેવાથી ભેગા કરેલ પૈસા આવી રીતે એક રાત્રીમાં ફના ફના થઈ જાય છે એ વીચાર એ ભાઈઓને કેમ આવનો નહી હોય ? ઘણાખરા લોકો તો આવી નાચ પાર્ટીઓ આપવાથી પોતાના જાતીબંધુ અને મિત્રોમાં પોતાની આબરૂ વધેલી સમજે છે. પણ એમાં તેઓ મોટી ભુલ કરે છે. તેઓએ જાણવું જોઈએ કે જે લોકોની નજરમાં તેઓ મોટામાં ખપવા માંગે છે તે લોકોજ અંતે તેઓને

વાસ્તે હલકો વિચાર ખાંધે છે, અને ધીકારે છે. આરી નાયક-
જોની નાય પાર્ટીઓ કરાવી આપણે શું થાડી હાની કરીયે
છીયે ? એક તો પાણીની પેઠે પૈસા ખરચી નાંખીએ છીએ !
બીજું એથી કરી નીચ. લોકોનું પોપણુ કરી અનીતીનું ઉત્તેજન
આપીએ છીએ. ત્રીજું એ પૈસા બીજા કોઈ સત્કર્મમાં નહીં
ખરચવાથી સત્કર્મને ઉત્તેજન મળતું બંધ થાય છે. એવી રીતે
ધણાં ગેરલાભ થાય છે. આ ઉપરથી ભાઈઓ તમે એમ નહીં
ધારતા કે તું ગાયન કળાને નાપસંદ કરે' છું છું કપુલ કરે' છું
કે ગાયન એ એક નિર્દોષ મનોવંધક વસ્તુ છે પણ આપણું
આર્ય ભુગીનાં દુર્દેવે કરી એ પ્રશંસનીય સંગીત કળા નીચ લો-
કના હાથમાં ગઈ છે. તે પાછી કુલીન વર્ગમાં આવે એવા પ્ર-
યત્ન આપણે કરવા જોઈએ. અને એ તરફ આપણાં ભાઈઓનું
ધ્યાન ખેંચવાથી કેટલાક ભાઈઓએ એ સાર જુદો વર્ગ કહાડ્યો
છે. એ જાણી આપણે ખુશી થવું જોઈએ. ને એ કામમાં તેઓ
મશસ્તી થાય એવી જગચાલક પાસે પ્રાર્થના કરે' છું. ભાઈઓ
જેવી મદ્રાસ ને માદ્રાસ તરફ કેટલાક લોકોએ ભેગા થઈ નાય
પાર્ટીઓ નહીં કરવાની રીતી દાખલ કરી છે તેવીજ રીતે આપણે
પણ કરવાની આવશ્યકતા છે.

પૈસાવાળાઓની નકલ કરતાં ગરીબ વર્ગ આટલાથીજ ઓછું
ટતો નથી હાલ ધરણીની રીત આપણાંમાં હદ બહાર વધી ગઈ
છે. તેથી કરી સાધારણ વર્ગના લાયક જુવાન પુરુષોને કુષારી-
અવસ્થામાં આપો જન્મભરો કાઢવો પડે છે. આપણી સ્ત્રીઓને
દાગીનાનો એક જાતનો શોખજ લાગ્યો છે અને કેટલીએક

વખત તો કરજ કરીને પણ દાગીના કરાવે છે. ને તે કરજનું પરીણામ ધણી ધણીઆણી બન્નેને ચાખવું પડે છે. કેટલીએક સ્ત્રીયો પોતાના ધણીની કમલ્લનોખી વીચાર કરતી નથી. અને નહાનપણથીજ છોકરાં છોકરીઓનાં ધરેણું પાછળ ધણીની મરજી હોય ત્યાં ન હોય તોપણ ખર્ચ કરાવે છે આટલું છતાં પણ એવા કીમતી ધરેણાં કાઢવાર તે છોકરાંઓનાં જીવ લેવરાવે છે. નાનપણમાં કરાવેલ ધરેણાં મોટપણે ઉપયોગમાં આવી શકતા ન હોવાથી પાછા ધડામણીના કાંકરા કરી નાના ધરેણાં ભંગાવી મોટા કરાવવાની ફરજ પડે છે. અથવા નાના રાખી મુકી મોટાં કરાવવા પડે છે. અહાહા !! ધરેણાં ગાંઠા કરવાનો આ રીવાજ આપણાં દેશની સ્ત્રીઓની મુર્ખતાનો કેવો પુરાવો છે? એ દેશને કેટલો હાનીકર્તા છે? અલબત્ત એમાં પુરૂષનીખી મુર્ખતા છેજ. ગરીબ સ્ત્રીનાખી ઓછામાં ઓછા ચાર પાંચ હજારનાં દાગીનાં હશે. પણ એજ જો રૂપીઆ બ્યાજે મુક્યા હોય તો પચાસ વર્ષની અંદર તેના સ્નાન આઠ ગણી રકમ થાય જે તેની વૃદ્ધાવસ્થામાં યા અડચણ પ્રસંગે ધણી ઉપયોગી થાય અથવા તેજ પૈસા જો વેપાર, કળા કૌશલ્યાદીકમાં રોકવામાં આવે તો કેટલો ફાયદો થાય વાર? તેનો વીચાર કરવો જુદું તમોનેજ સોપું છું. આટલી મોટી રકમના દાગીનાં જો કેટલેક વર્ષ વેચવામાં આવે તો તેની ખરચેલી કીમતખી બાગ્યેજ હોજ. એ ખેડ પ્રકારમાં કેટલો તકાવત છે તેનો વીચાર કરવો બહુએ. આ હીસાબ આપણી સ્ત્રીઓએ જરૂર યાદ રાખવો જોઈએ તેઓએ વીચાર કરવો જોઈએ કે ધરેણાં રાખવામાં ફાયદો છે કે તેટલા રૂપીઆ બ્યાજ

રાખનામાં છે. આટલામાં શું ? એમ કેહનારીઓએ તો ખુબ
યાદ રાખવું જોઈએ કે તેટલાનાં તો પચાસ વર્ષે આડ ગણ્યાં
યાય છે. જે અડચણુક્ત વખતમાં અતી ઉપયોગી થઈ પડશે.

કેટલાએકનો વીચાર હોય છે કે ખરીબ હોય તે નહીં પણ
પૈસાદાર હોય તે શા વાસ્તે ધરેણ્યાં લુગડાં ન કરાવે ? પૈસાદારને
જો ધરેણ્યાં હોય તો જરૂરને વખતે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે, એ
વાત ખરી હોય તો તે વીશે આપણે વીચાર કરવો જોઈએ; આ
પણે ધણીચાર જોઈએ છીએ કે જેઓ કોડાધિપતી હતા તેઓ
પાચમાસ થઈ ગયા છે, અને તેઓનાં ધણ્યાં ગાંઠાં વેચઈ ગયા
છે; અને કોઈ વાર તે ધરેણ્યાંએ તેઓનીં આગર તો બચાવી
નથી પણ તેઓનું ગુજરાન તો ચાલતું થયું છે. અથવા એ
ધરેણ્યાંએ કોઈક પ્રસંગે દેવું એ ચાર આના પતાવી દીધું છે.
હાખો રૂપીઆનું ધરેણું હોય તો તે અરવી કીંતે મહા મુસી-
બતે વેંચાયું છે અને તેટલા રૂપીઆ તેનું કરજ પતાવવા અથવા
તેણું ગુજરાણ ચલાવવા કામ લાગ્યા આ વાત આપણાથી ના
પડાય એમ નથી. પણ એજ રૂપીઆ જો સારી જમીનગીરીમાં
રોકવામાં આવત અથવા ગવર્નમેંટ લોન લીધી હોત તો બાજ
આવત તે બુદ્ધ અને અગ્રણ રકમ તો કાચમની કાચમજ રહેત
જે પ્રસંગ વખતે કામ આવત.

ધરેણ્યાં ગાંઠાને બદલે જે માણસ વેપાર રોજગારમાં આ-
ટલું નાણું રોકે છે તેનેથી વધારે કાચદો થાય છે, વેપારીનીથી
કેટલીક વખત ખોટ જાય છે એ ખરું છે પણ જો બધા વેપારી
એ વીચાર અગાઉથીજ કરે તો વેપાર મુદ્દલ થાયજ નહીં,
વેપાર કરનાર લાભની આશાથીજ કરે છે, પણ દેવેઆથી ખોટ
જાય તો તેનો કાંઈ ઉપાય નથી. પણ ધરેણ્યા કરનાર જાણે છે કે

દર વર્ષે ફાયદાને બદલે ગેરફાયદો જ થતો જાય છે. પૃથ્વી જુદી શ્રીશ્યારીથી ને શોભાની આશાથી કરાવે છે. તેમાં વળી ઓછામાં પુરં આપણાંમાં સોનાનાં દાગીનાંને બદલે હીરા મોતીનાં દાગીનાં કાઢવાવળે શોખ વધતો જાય છે. એ દાગીનાં લેતી વખત પાણીનાં પેઠે પૈસા ખર્ચે છે. વાર એટલું છતાં આ દાગીનાં હમેશ વપરાય છે કે ? નહીં જ ! ભાગ્યે જ ! વરસમાં એકાદ દહાડે ! ! તે દાગીનાં તો પેટીઓ અને ત્રીજેરીઓ સુશોભીત કરવા અર્થે જ છે ! ! વળી આવા દાગીનાં કંઈ સાધારણ પેટીમાં મુકાય કે ? નહીં જ ! આવા દાગીનાંઓ તો ખાસ બનાવેલ મખમલની પેટીઓ અને ત્રીજેરીઓ ને ચખના મેકરની હોય તેમાં જ શોભે ! ! ! તેનાં પાછળજે વળી હજાર ભારસો રૂપીઆ ખર્ચવા પડે તે તો શું હિસાબમાં ! ! ! અને વળી આ છીંમતી મખમલની પેટીઓ અને ત્રીજેરીઓ ની ચાવીઓ રાખવા સાડ સોનાની થા રૂપાની નવી ફેસમનાં લટકતા કડીનાં ઝુમ્કા જોઈએ તેની તે કંઈ છીંમત લેખાઈ ! ! તે તો સેહેજમાં જ થાય છે ! ! અરે રે ! ! શું આ પૈસા ખર્ચવાની રીતીઓ ? દહાડે દહાડે ને નવીન ફેશનો નીકળે તે ઓછી જ છે ! હજી સુધી કુંચીઓ રાખવા સાડ હીરા મોતીનાં જુમકા નિકલ્યા નથી એ જગતપાલકનો ઉપકાર માનો ! ! અને નિકલ્યા હોય તોય કાણ જાણે છે ? એ કંઈ અસંભવનીય નથી ! બાકીઓ ! ! હજી પણ કંઈક વીચાર કરો અને આ નાશકાયક ત્રીવલજ તથા મુખાંધ બરેલી ફેશનો આપણાંમાં આવતી અટકાવો ! !

પરણતી વખતે ને પેહરામણી કરવામાં આવે છે તેમાં પણ કંઈ ઓછું ખર્ચ થતું નથી. તેમાંથી મોટો ભાગ તો વૃથા જાય છે. અને પેહરામણીનાં પ્રમાણમાં પુત્રી કે જમાદારને બધું

ઓથું મળે છે. એ પેહરામણી પાછલખી હળરો રૂપીયાનું ખરચ થાય છે. 'જે તદન નિરૂપયોગી છે. તે તો એક બાજુ રહ્યું પણ કુંવારે નાતરે પોરણ થાય છે તેમાં પણ સાધારણ વર્ગનાં માણસને હળરથી દોઢ હળર રૂપીઆ ખર્ચ થાય છે. આ ખર્ચ કંઈ પણ ફામતો નથી. હવે જેવી રીતે ઢાગીનામાં લખસુટ ખર્ચ થાય છે તેવીજ રીતે કપડાઓમાંથી થાય છે. આજે વેશ વાગા વીગેરે થાય છે તેમાંથી જવસેજ કાઢક કપડો હંમેશ વાપરવામાં આવતો હશે. તે કપડા તો માત્ર કપાટ શુશોભીત કરવા માટેજ.

કુંવારાપણમાં જે વેશવાગા થાય છે તેનાં ઉપર કન્યાનાં બાપ પોતાનોજ હક શાખીત કરે છે. જે માબાપો સમજી હોય છે તે આ વેશ વાગા કન્યાને તેમાં વધારો કરી પાછા આપે છે, પણ કેટલાએક તો પચાવીજ પાડે છે!! આવી રીતે કન્યાને માલ ઓછાં કરવાને તેઓનાં મતે શાસ્ત્ર આંડુ આવતું નથી! પણ કન્યાને ઘેર ચઢાઈ ઉપર બેશે માતો પાણી પીયે તો માત્ર તેને શાસ્ત્ર મહત્વાપી ગણે છે!! આ કીયા શાસ્ત્રમાં હશે વારં? અરે! એતો તેઓનાં ખાસ મતલબ શાસ્ત્રમાંજ મળી આવશે!! તમેને તે શાસ્ત્રની ખબર નહી પડે! અરેરે! શું આ તેઓની કદપનાઓ!! શું તેઓની અડકલનો નમુનો!! શું તેઓની ખચાવ કરવાની વાકપટુતા!! એવા નીચ પુરૂષો ખરેખર ધી-કકાર પાત્ર છે!!

આપણામાં આ પ્રસંગની બીજી ખરચાણ રીત જમણુવારની છે. આવા પ્રસંગે નાત જમાડવા પાછલખી હળરો રૂપીઆનો ખર્ચ થાય છે. આવાં જમણુવારમાં થતા અન્નના બીગાડ તરફ જો આપણે નજર કરીએ તો આપણને કંપારી છુટે!! જે અન્ન મેળવવા સાર આપણે એટલી મેઢનત અને કષ્ટ વેઠીયે છીયે

તે અન્ન આપણે બગાડીએ એ કેટલી વીચીરતા છે? એનો વીચાર કરવો હું તમારી બિપરજ સોંપું છું.

હવે લગ્ન પ્રસંગે આપણામાં ગવાહા ગીતો વીશે વીચાર કરીશું. આ ગીતો ગાવા આવનાર સ્ત્રીઓને નારીયલનાં પૈસા આપણામાં આવે છે તે રકમ બી કઈ બીજા થતા ખરચોથી પાછી હટે એવી નથી અસલ આવા પ્રસંગે ખારક બદામ વી-ગેરે અપાતી હતી, ને તેનાં બદલામાં હાલ રૂપા નાણાં થતું છે. બીજા બધી રીતો સાથે આ રીત પણ વધે અમાં કઈ નવાઈ નથી. એ ગીતોમાંથી કેટલાએક અસલથી ગવાતા ગીતો ને આ પછી બારીકથી તપાસશું તો તેના ઉપરથી આપણી અસલની રીતીખાતીઓની કેટલાએક હકીકત મળી આવે છે એ ગીતો ઉપરથી આપણામાં આગળ સ્વયંવર વીવાહ થતા હતા એ સેહ-લથી સીદ થાય છે. પણ આ ગીતોમાં કેટલાએક હાલ ગવાતા ગીતો ને ને ફટાણા કહે છે તે તો એટલા નીલંબ હોય છે કે કઈ પુછાજમાં! હોળીનાં દાડમાં રસ્તામાં પુકારતા છોકરા બી આ ગીતોમાં આવતા શબ્દો તે દાડમાં બોલતા અચકાશે! પણ આપણી સ્ત્રીઓ!! પુછાજશું? તેઓતો આવા શુભ પ્રસંગે એક બીજા તરફના મસ્કરી કરવાનો પોતાનો હક સમજી બીતધડક મોટે સાદે એક બીજાઓને ઉધાડા શબ્દો બોલે છે? તેઓ બીચારીઓ આવા પ્રસંગમાં એ શબ્દો નહીં તો બીજા કયા વખતે બોલશે વારેં?!! કંઈ આવા ટાંકણાં વારંવાર આવનાર છે?!! બાધ-ઓ?? સ્ત્રી શિક્ષણનાં અભાવનું આ પરીણામ છે.

પ્રીય સદ્બુધ્ધો! આ વિષય ઉપર નેટલું બોલવું તેટલું થોડું જ છે માટે આ વિષય પુરો કરતાં તમોને એટલીજ વિનંતી કરીશું કે તમે તમારા છોકરાઓનું બહુ ઇચ્છો છો-તો તેઓનું

હીત કરવા—તેઓને સુશિક્ષીત કરવા—તેઓને કૌવતવાન કરવ
તેઓની પરસ્પરની પ્રીતીની વૃદ્ધી અને તેઓને હિમતવાન કરી
યશસ્વી કરવા તેઓને કુમળા વયમાં ના પરણાવો. પણ તેઓ
યોગ્ય ઉમરે પહોંચ્યા પછી તમારી સંમતીથી તેઓને દર્શનાલય
કરવાદો !! લગ્ન પ્રસંગે થતા નિરૂપયોગી ખર્ચો તથા ધીક્કારવા
બેગ રીતીઓ કહાડી નાંખી સ્ત્રી કેળવણીને ઉત્તેજન આપો. જો
તમે હીમતથી કોઈથી સારું કામ કરવા બહાર પડશો તો તેમાં
જરા મેળવશો એમાં કંઈ સંદેહ નથી.

છેવટે હું વિશ્વપાલક પાસે એટલીજ પ્રાર્થના કરું છું કે
નહારી રીતો આપણામાંથી કહાડી નાંખવાનો યત્ન કરવા તેનજ
આપણી જાતી ઉચ્ચ પંક્તીમાં આણવાનો યત્ન કરવા આપણા
ભાઈઓને તે પ્રેરણા કરે અને હાલ જેમ આપણે વ્યાપારીક કા-
મોમાં હિંદુસ્થાનમાં આગેવાની ધરાવીએ છીએ તેમજ વિદ્યા બુ-
દ્ધી જ્ઞાન ને શરીરમાં પણ આગેવાની ભોગવતા થઈએ. !!! અસ્તુ.

ત્યારબાદ પ્રમુખ ભાઈ સુદરદાસ ધર્મસીંહે બાપણ કર્તના
વિચારો ઉપર બોલતાં જણાવ્યું કે:—આપણા બાપણકર્તા ભાઈ
પુરુષોત્તમ ૨૨ વર્ષના યુવાન પુરુષ છે. તોપણ વૃદ્ધ માણસને બોધ
આપે એવો વ્યાખ્યાન તેણે આજ દિને આપેલ છે તેટલા માટે
હું ધન્યવાદ આપું છું.

જેસલમીરવાલા ભાટીઆ સાથે વ્યવહાર કરવા બાબત બા-
પણમાં જે ઇસારો કરવામાં આવ્યો છે તે સંબંધમાં જણવું, જે
જેસલમીરના ભાટીઆઓ આપણીજ નુખના છે અને ૫૦ વર્ષની
વાત મુને માદ છે કે જ્યારે તેઓ સાથે આપણે જમણ વ્યવહાર
હતો અને તે વખતથી તે આજ સુધી તે ચાલુ રહેલો જોવામાં
આવ છે. જેસલમીરના ભાટીઆઓને હું મુબારક આવ્યો તે પછી
આપણી મહાજનવાડીમાં જમતા મેં જોયા છે.

અને શાહાબંદર તથા મુલતાનના ભ.ડી.આઓ સાથના વ્યવહારની બિના આપણા મસકતી ભાઈઓ સારી રીતે જાણે છે; અને શાહાબંદરવાસીઓ સાથે આપણે વરણી પરંણાનો વ્યવહાર છે એ સર્વ કોઈને માલમ છે.

બાળવિનાશના સંબંધમાં મારે કહેવું જોઈએ કે આપણા ધર્મશાસ્ત્ર તથા વૈદિક શાસ્ત્રમાં પણ એ બાબતની મના કરેલ છે, અને તે પ્રમાણે પુરુષની ઓછામાં ઓછી ૨૦ થી ૨૫ ની અને સ્ત્રીની ૧૬ વર્ષની પરણવા લાયક ઉમર દરખેલી છે પરંતુ હલના કેટલાક સ્વર્ધિ શાસ્ત્રી પુરાણીઓ તેને ઠેકાણે જુદોજ પ્રબંધ બતાવી શાસ્ત્રથી બિનવાકેફ ભ.ળ. લોકોને ભાંતિમાં નાંખે છે. સર્વમાન્ય રમુતિકાર મનુ તો વલી એમ પણ કહે છે કે સ્ત્રીને ૩૫ વ્રાત્ર થવા પછી ત્રણ વર્ષ પછી, પુરુષ સાથે સહવાસ કરવામાં આવે તો તેથી હુત્પત્ર થએલી પ્રજા, બળવાન, બુદ્ધિમાન અને લાંબા આયુષ્યવાલી થાય. જો વલી ૩૫ વ્રાત્રનો કોઈ વાંધો હોય તો, મનુમાં તો એથી પણ વધારે છે કે કન્યાને યોગ્ય પતિ ન મળે તો જન્મ પર્યંત કુંવારી રહે તોપણ વાંધો નથી.

આપણી જાતિમાં કેટલાક વૃદ્ધ વયે પરણે છે તેથી થતી ખરાબી વિશે લાગણુ કર્તાએ જે ઇસારો કર્યો છે તે લક્ષ આપવા યોગ્ય છે એ રિવાજ તરફ દરેકે ધિક્કારની નજરે જોવું જોઈએ. અત્રે હાજર રહેલ મારા મિત્ર બાઇ કરશનદાસ લક્ષ્મીદાસ જેમની ઉમર હાલ ૪૮ વર્ષની છે, તેમની સ્ત્રી જ્યારે ત્રણ વર્ષ ઉપર ગુજરી ગઈ ત્યારે ફરી લગ્ન કરવા સ્વાભાવિક રીતે તેમની ઉપર લાગતા વલગતાઓ તરફથી પુરતું દબાણ કરવામાં આવ્યું, પરંતુ તેમની મરજી એ કામ વિરૂદ્ધ હોવાથી તેઓ આ બાબતમાં દૃઢ રહ્યા અને લગ્ન કરવા સાફ ના પાડી. આ બંધને ધન્યવાદ

ધટે છે, અને એમનો દાખલો બીજાના લઈ વૃદ્ધ વય બીજા ત્રી-
જીવાર પરણનારાઓ નેઓ ખરેખર પરણવા લાયક યુવાનોના
હક ઉપર તરાપ મારે છે તેઓએ તેમના પ્રમાણે વર્તવા નિશ્ચય
કરવો જોઈએ.

લઘાદિ પ્રસંગો ઉપર થતા લખલુટ ખરેખરના સબંધમાં જે
વ્યાખ્યાન કરતાં એ કહ્યું તે ખરું છે એવા ખરેખરના માતિને હાની ક-
તા છે. આપણામાં લગ્ન વખતે જે પેહેરામણી આપવાનો રિવાજ
છે તેમાં વરના સગાંઓ લુગડાનો એક એક કટકો લઈ જાય છે,
અને જોકે વરને તેમાં વિશેષ લાભ તો હોતોજ નથી. પરંતુ આ-
પનારના ઘરમાંથી તો વ્યર્થ પૈસો ખરચાઈ જાય છે આ બાબત-
માં એક ગ્રહસ્થે જે ડહાપણ બરેલું પગલું ભર્યું હતું તે હું જ-
ણાવીશ. તેણે પેહેરામણીના લુગડાના કટકાઓ જાહેર રીતે આપ-
વાને બદલે પોતાના જમાઈને બોલાવી રૂપિયા ૨૦૦૦ રોકડા આપી
દીધા. આ રૂપિયાનો કંઈ અંશે સદ્ઉપયોગ થશે, અને નિર-
પ્યોગી લુગડાં છુટાં છવાયાં આપવા કરતાં એકજ ધણીને આવી
રીતે આપવું પ્રશંસનિય છે.

આપણામાં કન્યાઓ નાની વયે પરણીને તુરત સાસરે રહે-
વા જાય છે એ ચાલ ધણીજ માઠી છે, અને તેમાં ધણી ગેરફા-
યદાઓ થાય છે. હલકી વર્ણના લોકોમાં પણ એવા રિવાજ નથી,
તેઓમાં પણ જ્યાં સુધી રૂપ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી રાત્રીએ
સાસરે રહેવા દેતાં નથી. આ રિવાજની વિરુદ્ધ નાપસંદગી
જાહેર કરી આ મંડલે યોગ્ય ઉપાયો સેવા જોઈએ. અને તે રિ-
વાજનો અટકાવ કેમ કરાય તે બાબત વિચાર કરવો જોઈએ.

બાદ બાબત કરતાં તથા હાજર રહેલ ગ્રહસ્થોનો ઉપકાર
માની પ્રમુખે પેલાનું બોલતું સમાપ્ત કરી કહ્યું હતું.

જાહેરખબર.

ભાટિયા પ્રકાશ.

કેવલ ભાટિયા ભાષાઓના લાભ માટે આ ગ્રંથો.
પાન્યું દર મહીનાની શુક્ર ૧ ને દીને બહાર જાડ-
વામાં આવે છે. તેમાં કેવલ ભાટિયા ભાષાઓના લા-
ભનાજ વિષય ચરચવામાં આવે છે. એનું મુલ્ય હેતુ
ભાટિયા ભાષાઓ અડતી સ્થિતિમાં આવે તે માટેના
બની શકતા દરેક પ્રયત્નો કરવાના છે.

અધ્યક્ષ,

દામોદર રવજી

વ્યવસ્થાપકો.

દામોદર મુંદરદાસ તથા વલ્લભદાસ રણજીભદાસ

વાર્ષિક લિવાજમ રૂ. ૧.

પોસ્ટેજ આખા હિંદુસ્તાનમાં મફત.

ઓર્ડર.

દી. લખમીદાસની કું.

પુસ્તકોચેયનાર તથા પ્રમદ કરનાર

કોટ, પારસીબજાર, મુંબઈ.

